

Κ. Π. Καβάφης – «Όσο μπορείς»

Νέα Αθηναϊκή Σχολή (1880-1922) – Νέες πνευματικές αναζητήσεις που οφείλονται:

- α. στις ιστορικές συνθήκες που διαμορφώνονται (αναδιοργάνωση του κράτους με το Χαρίλαο Τρικούπη και τον Βενιζέλο, αύξηση του πληθυσμού από την προσχώρηση στην Ελλάδα της Θεσσαλίας και της Άρτας το 1881, μετατόπιση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα, ανάπτυξη εμπορίου και βιομηχανίας) και
- β. στις αλλαγές που παρατηρούνται στην πνευματική ζωή (στροφή προς τη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού, ανάπτυξη της λαογραφίας και της αρχαιολογίας, αγώνες για την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας)

Γεώργιος Ροϊλός Οι ποιηταί (π. 1919)

Στο ζωγραφικό έργο του Γεώργιου Ροϊλού αναπαριστώνται οι ποιητές της Β΄ Αθηναϊκής Σχολής Γ. Στρατήγης, Γ. Δροσίνης, Ι. Πολέμης, Κ. Παλαμάς, Γ. Σουρής, Αρ. Προβελέγγιος. Υποθέστε ότι είστε ένας εκ των ποιητών που απεικονίζονται να συνομιλούν στον παραπάνω πίνακα. Αν συντάσσατε μία σελίδα για το προσωπικό σας ημερολόγιο, ποια θέματα θα καταγράφατε ότι συζητήθηκαν στο πλαίσιο της συνάντησής σας με τους ομοτέχνους σας;

Χαρακτηριστικά Νέας Αθηναϊκής Σχολής στην ποίηση:

- Η θεματολογία στερείται των προσωπικών συναισθηματικών εξάρσεων και του ρητορικού εκφραστικού στόμφου της σχολής του ρομαντισμού
- Τα θέματα των ποιητών είναι περισσότερο οικεία και καθημερινά και εκφράζουν την αγάπη για τη ζωή
- Πηγή έμπνευσης των ποιητών είναι το μυθολογικό και πολιτιστικό περιβάλλον του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού
- Η δημοτική καθιερώνεται ως η επίσημη γλώσσα της ποίησης
- Ζητούμενο των ποιητών είναι η μορφική τελειότητα (ακριβολογία έκφρασης, αναζήτηση σπάνιων λέξεων, πλούσια ομοιοκαταληξία, έντεχνα ρυθμικά στροφικά σχήματα, μουσικότητα στίχων, χρήση ζωηρών εικόνων, κλίμα της αρμονίας και της γαλήνης που διαπνέει τα ποιήματα)
- Το ύφος των ποιημάτων είναι ηχηρό, ρωμαλέο και μεγαλόπρεπο (το ποίημα οφείλει να έχει την ομορφιά του αρχαίου αγάλματος)

Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Ίκαρος, Αθήνα, 1975

Κ. Π. Καβάφης (1863-1933)

«Σε προσεκτικότερο κοίταγμα, μοιάζει με βυζαντινή μορφή. Είναι μελαχρινός, με μια γυαλάδα λιπαρή στο πεσμένο του δέρμα και με πυκνά μαύρα μαλλιά, εξαιρετικώς μαύρα για την ηλικία του. Τα γυαλιά που φορά σε μια μύτη γρουπή του προφυλάγουν ένα βλέμμα αδικαιολόγητα φοβισμένο, αλλά και χαρακτηριστικά χαμηλωμένο, ένα βλέμμα που αποφεύγει αινιγματικά τις ματιές των άλλων, ενώ ταυτόχρονα, κοιτάζει με περιέργεια τους γύρω του. Τα μάτια του είναι μεγάλα και τα φρύδια του πυκνά και μαύρα. Στα μάτια του βρίσκεται ολόκληρος. Μέσα απ' αυτά μαντεύει κανείς όλο τον άνθρωπο, όλο τον βίο, την πείρα του όλη».

(από το βιβλίο του Τίμου Μαλάνου,

«Ο Καβάφης απαραμόρφωτος», Πρόσπερος, 1984)

Επιρροές από λογοτεχνικά κινήματα

Α. Από τον νεοελληνικό ρομαντισμό (1830 – 1880):	Β. Από τον γαλλικό παρνασισμό (1865 – τέλος 19 ^{ου} αιώνα):	Γ. Από τον γαλλικό συμβολισμό (1890 – 20 ^{ος} αιώνας):
<ul style="list-style-type: none"> κλίμα μελαγχολίας και απαισιόδοξη διάθεση χρήση καθαρεύουσας (στα πρώτα ποιήματα)	<ul style="list-style-type: none"> αξιοποίηση ιστορικών θεμάτων περιγραφική τάση προσκόλληση στην ακρίβεια της έκφρασης	<ul style="list-style-type: none"> έκφραση του εσωτερικού κόσμου με σύμβολα χρήση υπαινιγμών δημιουργία κλίματος υποβολής μουσικότητα διάθεση ονειροπόλησης αοριστία

Ο Κ. Π. Καβάφης εισάγει στην ποίηση ένα ιδιότυπο είδος ποιητικού ρεαλισμού (από το 1900 – 1933), όπου:

- η έμπνευση προέρχεται από περιστατικά της καθημερινής ζωής
- ο ποιητής εγκαθίσταται στο εσωτερικό του ήρωά του και αποκρυπτογραφεί την εσωτερική κίνηση που σημειώνεται στη συνείδησή του (εσωτερικός μονόλογος)

Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Ίκαρος, 1975

Χαρακτηριστικά της ποιητικής τέχνης του Κ. Π. Καβάφη

- Η διάκριση των ποιημάτων σε τρεις περιοχές: τη φιλοσοφική – στοχαστική, την ιστορική και την ερωτική
- Η προσφιλή του θεματολογία: α. η διάψευση των ιδανικών, η αξιοπρέπεια του ανθρώπου β. η φυλετική συνείδηση του ελληνικού κόσμου και η αναπότρεπτη μοίρα των ανθρώπων και γ. ο αισθητισμός ως καλλιτεχνική στάση εξιδανίκευσης του έρωτα και του φαντασιακού κόσμου
- Η χρήση ιδιότυπης γλώσσας, κράματος καθαρεύουσας, δημοτικής, ιδιωματικών στοιχείων Κωνσταντινούπολης και Αλεξάνδρειας
- Η λιτότητα του ύφους – η ευστοχία και ακρίβεια της έκφρασης
- Η πεζολογία
- Η υπαινικτικότητα και η υποβολή
- Η παραστατικότητα των εικόνων – η θεατρικότητα
- Η λεπτή ειρωνεία
- Ο χαλαρός ιαμβικός ρυθμός, ο ελεύθερος στίχος με άνισο αριθμό συλλαβών και η απουσία ομοιοκαταληξίας
- Η λεπτολογία στη χρήση των σημείων στίξης
- Η περιορισμένη έκταση των ποιημάτων
- «Το έργο του παράγει κατασταλαγμένη εμπειρία, προβληματισμό και σκέψη» (Γ. Δάλλας, Σπουδές στον Καβάφη, Ερμής, Αθήνα, 1987)

Το ζητούμενο της ανθρώπινης ύπαρξης και συνύπαρξης στην εικαστική τέχνη (τέλη 19^{ου} αιώνα)

- Πού πιστεύετε ότι βρίσκεται ο άνθρωπος που αναπαρίσταται στο έργο;
- Για ποιο λόγο ο ζωγράφος επιλέγει να παραστήσει μόνο του τον άνδρα, και μάλιστα χωρίς πολλά αντικείμενα στον χώρο;
- Σε τι ψυχική διάθεση βρίσκεται ο άνδρας; Τι σας κάνει να υποστηρίζετε κάτι τέτοιο;
- Για ποιους λόγους θεωρείτε ότι ένας άνθρωπος μπορεί να βιώσει τη θλίψη ή την κατάθλιψη; Πιστεύετε ότι ένας από τους λόγους αυτούς είναι και η μοναξιά, η κοινωνική απομόνωση; Για ποιο λόγο; Τι θεωρείτε ότι παρέχει η κοινωνική συναναστροφή στον άνθρωπο;

Βαν Γκογκ, *Γέρος άνδρας σε θλίψη / Στο κατώφλι της αιωνιότητας*, 1890

Εντγκάρ Ντεγκά, Το απέντι, 1876

Έντουαρντ Μανέ, Στην καφετέρια, 1879

- Σε ποιους χώρους μάς μεταφέρουν οι παραπάνω ζωγραφικοί πίνακες;
- Πόσες ανθρώπινες φιγούρες διακρίνετε στα δύο έργα;
- Πώς επιλέγουν οι ζωγράφοι να αναπαραστήσουν τα δύο κεντρικά πρόσωπα; Τι είδους μήνυμα επιθυμούν να μεταφέρουν στους αποδέκτες του έργου τους;
- Θεωρείτε ότι αρκεί η παρουσία του άλλου αρκεί για να μας κάνει να μη νιώθουμε μόνοι; Ποιο είναι το συστατικό που απαιτείται, προκειμένου ο άνθρωπος να μη βιώνει τη μοναξιά, ακόμα και αν βρίσκεται, ως φυσική παρουσία, μαζί με άλλους;

Κ. Π. Καβάφης, «Όσο μπορείς» (1913)

Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την
θέλεις,

τούτο προσπάθησε τουλάχιστον
όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις
μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου,
μες στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες.

Μην την εξευτελίζεις πηαίνοντάς την,
γυρίζοντας συχνά κι ειθέτοντάς την
στων σχέσεων και των συναναστροφών
την καθημερινήν ανοησία,
ως που να γίνει σα μια ξένη φορτική.

Γλωσσική εξομάλυνση κειμένου

εξευτελίζω:	Μειώνω (συνήθως με τη συμπεριφορά μου) την αξία, εκμηδενίζω την αξιοπρέπεια (κάποιου) Λειτουργικά Συνώνυμα: ταπεινώνω, διασύρω, ατιμώνω
συνάφεια	Η ύπαρξη άμεσης επαφής μεταξύ πραγμάτων ή καταστάσεων Λειτουργικό Συνώνυμο: συσχετισμός
εκθέτω	Κάνω έκθεση, παρουσιάζω δημοσίως σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο με στόχο διαφημιστικό ή ενημερωτικό Λειτουργικά Συνώνυμα: παρουσιάζω, επιδεικνύω Αφήνω (κάποιον) έκθετο, ακάλυπτο, ή αποκαλύπτω (εις βάρος του στοιχεία) φέρνοντάς (τον) σε δύσκολη θέση, πλήττω το κύρος, την υπόληψη (κάποιου) Λειτουργικό Συνώνυμο: διασύρω
φορτικός	Αυτός που επιβαρύνει με την παρουσία του, που χαρακτηρίζεται από ενοχλητική επιμονή Λειτουργικό Συνώνυμο: επιβαρυντικός

Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 1998

Το θέμα του ποιήματος

Η ηθική στάση ζωής προς όσους ενδιαφέρονται να
διαφυλάξουν την αξιοπρέπειά τους

Οι θεματικοί άξονες

Η αναφορά στην έννοια «*Όσο μπορείς*»
Η προτεινόμενη προσωπική στάση ζωής

Ο αποδέκτης του ποιήματος

- A. Ο αναγνώστης
- B. Ο ίδιος ο ποιητής

Δομικό διάγραμμα του ποιήματος «Όσο μπορείς»

A. ΕΝΟΤΗΤΑ (α' στροφή): Γενικές συμβουλές για τη διαφύλαξη της ανθρώπινης αξιοπρέπειας

Υπόθεση: *Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις*

Βασική παραίνεση: *τούτο προσπάθησε τουλάχιστον*

Επιφύλαξη για τον βαθμό επιτυχίας: *όσο μπορείς*

1η επιμέρους παραίνεση (αρνητική διατύπωση): *μην την εξευτελίζεις*

Τρόποι εξευτελισμού της ζωής - Δύο τοπικοί προσδιορισμοί:

α. *μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου*

β. *μες στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες*

Δομικό διάγραμμα του ποιήματος «Όσο μπορείς»

B. ΕΝΟΤΗΤΑ (β' στροφή): Ειδικότεροι τρόποι εξευτελισμού της ζωής και τελικό συμπέρασμα

2η επαναλαμβανόμενη επιμέρους παραίνεση (αρνητική διατύπωση):
μην την εξευτελίζεις

Τρόποι εξευτελισμού της ζωής:

A. Τρεις τροπικές μετοχές:

- α. *πηαίνοντάς την*
- β. *γυρίζοντας*
- γ. *εκθέτοντάς την*

B. Τοπικός προσδιορισμός: *στων σχέσεων και των συναναστροφών / την καθημερινήν ανοησία*

Τελικό συμπέρασμα: *ως που να γίνει σα μια ξένη φορτική*

Ιδέες - Περιεχόμενο

Ο άνθρωπος οφείλει στο μέτρο του δυνατού να προστατευτεί:

α. από τη μαζοποίηση – υιοθέτηση της ψυχολογίας της μάζας:

- συμβιβασμός και υποταγή στις αξιώσεις των άλλων και στις επιταγές της εκάστοτε εποχής
- συμμετοχή σε ανούσιες, επιφανειακά ευχάριστες, κοινωνικές συναναστροφές που καθιστούν τη ζωή φορτική

β. από την αλλοτρίωση – αποξένωση από τον ίδιο του τον εαυτό του και τις επιθυμίες του

- απώλεια της αυτονομίας της προσωπικότητας
- μετατροπή ανθρώπου από αυτόβουλη προσωπικότητα σε ετεροκατευθυνόμενη ύπαρξη που υπηρετεί άκριτα το «φαίνεσθαι» προς χάριν της κοινωνικής αποδοχής

Τα κύρια χαρακτηριστικά της καβαφικής ποίησης στο ποίημα «Όσο μπορείς»

- Η αξιοπρέπεια του ανθρώπου ως βασική ηθική στάση της ζωής
- Ο διδακτικός τόνος
- Η στοχαστική – φιλοσοφική διάθεση
- Ο ανθρωποκεντρικός χαρακτήρας
- Το πεζολογικό αντιλυρικό ύφος
- Η ιδιότυπη γλώσσα
- Η ακρίβεια της έκφρασης
- Η υπαινικτική θεατρικότητα
- Ο χαλαρός ιαμβικός ρυθμός
- Ο ελεύθερος στίχος με άνισο αριθμό συλλαβών
- Η απουσία ομοιοκαταληξίας
- Η προσεκτική χρήση των επιθέτων και των σημείων στίξης
- Η περιορισμένη έκταση του κειμένου

Την ίδια περίοδο στην Ευρώπη...

Βαν Γκογκ,
Η αίθουσα
χορού στην
Αρλ,
1888

Βαν Γκογκ,
Στην
αρένα
στην Αρλ,
1888

- Σε τι χώρους μεταφέρουν τον θεατή τα δύο ζωγραφικά έργα;
- Σε τι είδους κοινωνικές εκδηλώσεις συμμετέχουν οι άνθρωποι;
- Τι είδους σχέσεις φαίνεται ότι αναπτύσσονται μεταξύ των ανθρώπων που απεικονίζονται;
- Θεωρείτε ότι είναι πιθανό ορισμένοι από το πλήθος να συμμετείχαν στις παραπάνω εκδηλώσεις ακούσια; Αν ναι, για ποιο λόγο πιστεύετε ότι αναγκάστηκαν να το πράξουν;
- Έχετε ακολουθήσει τις επιλογές των φίλων σας, παρευρισκόμενοι σε αντίστοιχους χώρους μαζικής διασκέδασης χωρίς τη θέλησή σας; Πώς νιώσατε; Τι αποφασίσατε να κάνετε μετά;

Στον χώρο των εικαστικών τεχνών στη σύγχρονη Ελλάδα...

Γιάννης Γαΐτης, *Παρέλαση*, 1974

- Για ποιον λόγο πιστεύετε ότι ο ζωγράφος τοποθετεί με αυτόν τον τρόπο τις δύο ομάδες ανθρώπων στο έργο του; Είναι τυχαίο το γεγονός ότι τα πρόσωπα των ανθρώπων της μειοψηφούσας ομάδας δεν φαίνονται;
- Θεωρείτε ότι ο δημιουργός σκοπίμως επιλέγει να μην χρησιμοποιήσει χρώμα για να αποδώσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ανθρώπων της πλειοψηφούσας ομάδας; Τι πιστεύετε ότι επιδιώκει να υποδηλώσει με αυτή του την επιλογή;
- Ποιο πιστεύετε ότι είναι το τίμημα που πληρώνουν όσοι επιλέγουν να διαφοροποιηθούν από τις επιλογές της πλειονότητας των συνανθρώπων τους;

«Όσο μπορείς» - Άλλα ζητήματα τεχνικής σύνθεσης

Η γλώσσα και το ύφος

- Από τις παρακάτω λέξεις ή φράσεις, ποιες θα επιλέγετε για να χαρακτηρίσετε τη γλώσσα και το ύφος του ποιήματος;

Γλώσσα	Ύφος
δημοτική	μεγαλόστομο
αυστηρή καθαρεύουσα	παραστατικό
εκφραστική	πληθωρικό
γλωσσικοί τύποι από την Πόλη και από την ομιλούμενη γλώσσα της Αλεξάνδρειας	αντιλυρικό
τύποι καθαρεύουσας	ρητορικό
«αντιπονητικοί» λεκτικοί τύποι	θριαμβικό
λυρικές εκφράσεις	λιτό
απλή – καθημερινή γλώσσα	περιεκτικό
σύνθετα επίθετα	γλαφυρό
σπάνιες λέξεις	πεζολογικό
	σκοτεινό

«Όσο μπορείς» - Άλλα ζητήματα τεχνικής σύνθεσης

Ο τόνος, τα σχήματα λόγου και η μετρική

Τόνος	Σχήματα λόγου	Μετρική
διδακτικός οικείος άμεσος εξομολογητικός παραινετικός	Η προσωποποίηση της ζωής « <i>Μην την εξευτελίζεις... εκθέτοντάς την</i> » Οι επαναλήψεις « <i>Μην την εξευτελίζεις</i> », «μες...μες» Τα ελάχιστα προσδιοριστικά επίθετα «πολλή», «πολλές», «καθημερινήν», «ξένη», «φορτική» Η εικονοποιία « <i>πολλή συνάφεια του κόσμου</i> », « <i>πολλές κινήσεις κι ομιλίες</i> », « <i>πηαίνοντάς την</i> », « <i>γυρίζοντας συχνά κι εκθέτοντάς την</i> » Η παρομοίωση «σα μια ξένη φορτική»	Δύο ισόστιχες στροφές Πέντε ιαμβικοί ανισοσύλλαβοι στίχοι Διασκελισμοί (στ. 2-3, 3-4, 7-8, 8-9) Απουσία ομοιοκαταληξίας

Κ. Π. Καβάφης, «Πρόσθεσις» (1897)

*Αν ευτυχής ή δυστυχής είμαι δεν εξετάζω.
Πλην ένα πράγμα με χαράν στον νου μου πάντα βάζω –
που στην μεγάλη πρόσθεσι (την πρόσθεσί των που μισώ)
που έχει τόσους αριθμούς, δεν είμ' εγώ εκεί
απ' τες πολλές μονάδες μια. Μες στ' ολικό ποσό
δεν αριθμήθηκα. Κι αυτή η χαρά με αρκεί.*

Κ. Π. Καβάφης ο διαχρονικός

Στέλιος Αλεξάκης,
Άμστερνταμ - καφέ, 2003

- Σε ποιον χώρο σάς μεταφέρει το ζωγραφικό έργο και σε ποια εποχή;
- Τι έχετε να παρατηρήσετε αναφορικά με την ψυχική τους διάθεση των ανθρώπων που απεικονίζονται; Τι είδους σχέσεις πιστεύετε ότι αναπτύσσουν μεταξύ τους τα πρόσωπα;
- Υποψιάζεστε ότι τα αναπαριστώμενα πρόσωπα θα επιθυμούσαν να κάνουν κάτι διαφορετικό από το να βρίσκονται στην καφετέρια εκείνη την ώρα;
- Έχετε βρεθεί σε παρέες συνομηλίκων σας, στις οποίες υπήρξε έλλειμμα επικοινωνίας; Πώς νιώσατε; Αναθεωρήσατε κάτι σχετικά με τους φίλους σας;

Η ευθύνη των σημερινών νέων

- Διαφύλαξη της αξιοπρέπειας και της ατομικότητας
- Διάκριση των ορίων ανάμεσα στις γόνιμες ή μη κοινωνικές συναναστροφές
- Απόρριψη συναναστροφών που παρασύρουν σε αντικοινωνικές εκδηλώσεις ή σε νοσηρές καταστάσεις
- Αποφυγή υπερέκθεσης σε απρόσωπες μαζικές κοινωνικές εκδηλώσεις
- Συνειδητοποίηση των στερεότυπων συμπεριφοράς που επιβάλλει η σύγχρονη βιομηχανία μαζικής διασκέδασης
- Αποφυγή της άκριτης μίμησης λαθεμένων προτύπων καταναλωτισμού και υλιστικής θεώρησης της ζωής
- Αναγνώριση της ανάγκης για πνευματική - ηθική καλλιέργεια ενδυνάμωση που καλλιεργούν τον αυτοέλεγχο και την αυτογνωσία
- Ενασχόληση με ποικίλα ενδιαφέροντα που προάγουν την αυτοεκτίμηση και τον αυτοσεβασμό για την ολόπλευρη οικοδόμηση της προσωπικότητας

● ● ● | Αντί επιλόγου...

Συμπληρώστε τη φράση:

Όσο μπορούμε ας .....

